

УДК 378. 015. 31: 174: [37. 011. 3 – 051: 33]

DOI: [10.35619/iiu.v1i23.741](https://doi.org/10.35619/iiu.v1i23.741)

Олексій КУЗНЕЦОВ

здобувач PhD зі спеціальності

011 Освітні, педагогічні науки

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0009-0002-7884-1136

e-mail: kuznietsov.oleksii24@rshu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено теоретичне обґрунтування особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки в умовах трансформації вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена процесами цифровізації, глобалізації та модернізації освітнього середовища, що підвищують вимоги до професійної підготовки викладачів, зокрема до рівня їхньої комунікативної готовності. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття «комунікативна компетентність» як інтегративної характеристики особистості, що забезпечує ефективну педагогічну взаємодію. Обґрунтовано доцільність її формування на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного та комунікативного підходів.

Визначено структуру комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти. Розкрито їх зміст та значення у процесі професійної підготовки. Досліджено вплив трансформації вищої освіти на формування комунікативної компетентності, зокрема роль цифровізації освітнього процесу, використання LMS, змішаного та дистанційного навчання, розвитку академічної мобільності та soft skills.

Обґрунтовано умови формування комунікативної компетентності, серед яких: створення комунікативно насиченого освітнього середовища, інтеграція фахових і педагогічних дисциплін, використання інтерактивних методів навчання, цифрових інструментів, а також стимулювання рефлексії та саморозвитку здобувачів освіти. Наголошено, що ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки забезпечує їхню готовність до професійної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Ключові слова: комунікативна компетентність, майбутні викладачі економіки, професійна підготовка, вища освіта, трансформація освіти, цифровізація освітнього процесу, освітнє середовище, інтерактивні методи навчання, soft skills.

Поставка проблеми. Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується динамічними процесами цифровізації, глобалізації та інституційної трансформації, що зумовлює переосмислення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх викладачів. Упровадження цифрових технологій, розвиток змішаного та дистанційного навчання, розширення доступу до освітніх ресурсів і платформ сприяють формуванню нового типу освітнього середовища, в якому особливого значення набувають комунікативні процеси та здатність ефективної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу.

У цих умовах зростають вимоги сучасного ринку праці до викладачів економічних дисциплін, які мають володіти не лише ґрунтовними фаховими знаннями, а й розвинутою комунікативною компетентністю, здатністю до міжособистісної та професійної взаємодії, ефективної презентації навчального матеріалу, ведення наукового та педагогічного діалогу, а також використання цифрових інструментів комунікації. Важливого значення набуває здатність майбутнього викладача організувати освітній процес на засадах партнерської взаємодії, академічної доброчесності та відкритості до міжкультурної комунікації.

Комунікативна компетентність – одна з ключових складових професійної компетентності викладача економіки, оскільки забезпечує ефективність педагогічної діяльності, сприяє формуванню сприятливого освітнього середовища, розвитку критичного мислення здобувачів освіти та їх активній участі в освітньому процесі. Вона охоплює сукупність знань, умінь, навичок і особистісних якостей, необхідних для здійснення професійної комунікації в освітньому та науковому просторі. Отже, проблема формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки в умовах трансформації вищої освіти є актуальною та потребує ґрунтовного теоретичного осмислення й практичного вирішення.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки розглядається в сучасній педагогічній науці у контексті досліджень професійної підготовки педагогів, розвитку комунікативної компетентності та цифровізації освітнього середовища. Комунікативна компетентність трактується як важливий складник професійної компетентності викладача, що забезпечує ефективну педагогічну взаємодію, здатність до організації освітнього діалогу та використання сучасних засобів комунікації (Громова, Косенко, 2020; Когут, 2015).

У працях українських учених акцентовано увагу на структурі професійно-комунікативної компетентності та її зв'язку з професійною культурою фахівця, зокрема в економічній сфері, де важливими є навички ділового спілкування, презентації результатів діяльності та професійної взаємодії (Холковська, 2017; Семенов, 2013).

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що недостатньо досліджено специфіку формування комунікативної компетентності саме майбутніх викладачів економіки з урахуванням поєднання педагогічного, економічного

та цифрового складників. Потребують уточнення структура цієї компетентності та педагогічні умови її формування в сучасному освітньому середовищі.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та визначити особливості формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки в умовах трансформації вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній педагогічній науці поняття комунікативної компетентності посідає важливе місце у структурі професійної підготовки майбутнього викладача, оскільки відображає здатність особистості до ефективної міжособистісної та професійної взаємодії. Комунікативна компетентність трактується як інтегральне утворення, що охоплює сукупність знань про процеси комунікації, умінь здійснювати продуктивне спілкування, а також відповідні особистісні якості, необхідні для організації педагогічної взаємодії. Вона забезпечує результативність освітнього процесу через налагодження діалогу, взаєморозуміння, співпраці та створення сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі (Мамчур, 2025).

У наукових дослідженнях комунікативну компетентність визначено як складну багатокомпонентну характеристику, що містить мовленнєві, соціальні, культурні та стратегічні аспекти комунікації. Такий підхід дозволяє розглядати її не лише як здатність до передачі інформації, а як уміння будувати ефективну взаємодію в різних професійних ситуаціях, зокрема в умовах педагогічної діяльності (Громова, Косенко, 2020). Особливої актуальності набуває проблема формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки, професійна діяльність яких поєднує педагогічний і фаховий (економічний) компоненти. Такий викладач має бути здатним не лише до організації освітнього процесу, а й до ефективного представлення економічної інформації, ведення фахового діалогу, аргументації власної позиції, участі у професійній комунікації та використання цифрових засобів взаємодії.

Теоретичні засади формування комунікативної компетентності ґрунтуються на низці взаємопов'язаних наукових підходів, які визначають зміст і організацію професійної підготовки майбутнього викладача. Провідним серед них є компетентнісний підхід, що орієнтує освітній процес на формування здатності діяти в реальних професійних ситуаціях, застосовувати знання на практиці та досягати визначених результатів навчання. Водночас особистісно орієнтований підхід забезпечує спрямованість освітнього процесу на розвиток індивідуальності здобувача освіти, врахування його потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій та досвіду. Це сприяє формуванню внутрішньої мотивації до комунікації, розвитку здатності до самовираження та професійного самоствердження.

Важливу роль відіграє діяльнісний підхід, відповідно до якого формування комунікативної компетентності відбувається в процесі активної навчальної діяльності. Залучення здобувачів вищої освіти до виконання професійно орієнтованих завдань, участі в дискусіях, проєктній діяльності, ділових іграх і

моделюванні педагогічних ситуацій сприяє набуттю практичного досвіду комунікації та розвитку відповідних умінь. Не менш важливим є комунікативний підхід, який передбачає організацію освітнього процесу як системи взаємодії та спілкування. Його реалізація спрямована на створення комунікативно насиченого освітнього середовища, у якому здобувачі освіти мають можливість розвивати навички ефективної взаємодії, співпраці, обміну інформацією та участі в професійному діалозі. Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки є складним і багатовимірним процесом, що ґрунтується на інтеграції сучасних наукових підходів і спрямований на розвиток здатності до ефективної професійної комунікації в умовах трансформації вищої освіти.

Виходячи з аналізу теоретичних підходів, комунікативну компетентність майбутніх викладачів економіки доцільно розглядати як цілісне багатокомпонентне утворення, що інтегрує мотиваційні, когнітивні, діяльнісні та рефлексивні характеристики особистості. Така структура відображає взаємозв'язок внутрішніх установок, знань, практичних умінь і здатності до саморозвитку, що забезпечують ефективність професійної комунікації в освітньому середовищі. Важливе місце у структурі досліджуваної компетентності посідає мотиваційно-ціннісний компонент, який визначає спрямованість особистості на професійну комунікацію та усвідомлення її значущості для педагогічної діяльності. Його сформованість виявляється у позитивному ставленні до педагогічної взаємодії, готовності до співпраці, дотриманні етичних норм і цінностей академічної доброчесності, що створює підґрунтя для активної професійної діяльності.

Наступним структурним елементом є когнітивний компонент, який охоплює систему знань про закономірності комунікації, принципи педагогічного спілкування, особливості міжособистісної взаємодії, а також специфіку економічного дискурсу. Засвоєння цих знань забезпечує майбутньому викладачеві здатність логічно, доступно та аргументовано подавати навчальний матеріал, формувати у здобувачів освіти аналітичне мислення та професійне бачення економічних процесів.

Практичний вимір комунікативної компетентності відображає операційно-діяльнісний компонент, який передбачає сформованість умінь і навичок ефективного спілкування. Йдеться про здатність організовувати навчальний діалог, вести дискусію, аргументувати власну позицію, застосовувати вербальні й невербальні засоби комунікації, використовувати цифрові інструменти взаємодії та забезпечувати якісний зворотний зв'язок у процесі навчання. Завершальним елементом структури є рефлексивний компонент, який забезпечує усвідомлення та оцінювання власної комунікативної діяльності. Здатність до рефлексії сприяє виявленню труднощів у професійному спілкуванні, корекції власних дій, розвитку індивідуального стилю педагогічної взаємодії та безперервному професійному самовдосконаленню.

Отже, запропонована структура комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки відображає її системний характер і дає змогу розглядати

процес її формування як послідовний розвиток мотиваційних установок, знань, практичних умінь і рефлексивних здібностей, що є необхідною умовою ефективної професійної діяльності в умовах трансформації вищої освіти. Водночас ефективність цього процесу значною мірою залежить від організаційно-педагогічних факторів професійної підготовки майбутніх фахівців.

У сучасному контексті це зумовлено насамперед трансформаційними процесами у системі вищої освіти, спричиненими цифровізацією, інтеграцією в європейський освітній простір та впровадженням інноваційних освітніх технологій. Зміна характеру педагогічної взаємодії, розширення можливостей комунікації та поява нових форматів навчання об'єктивно впливають на зміст і механізми формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз впливу трансформації вищої освіти на розвиток комунікативної компетентності, оскільки саме сучасне освітнє середовище є ключовим чинником її формування та визначає вимоги до професійної підготовки викладача економіки.

Одним із провідних факторів трансформації є цифровізація освітнього процесу, що передбачає широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчання. У наукових дослідженнях підкреслено, що цифрові технології створюють нові можливості для організації педагогічної взаємодії, розвитку комунікації та співпраці, але водночас потребують від викладача сформованості цифрової та комунікативної компетентностей як взаємопов'язаних складових професіоналізму (Khoruzha, Proshkin, Kotenko, Smugnova-Trybulska, 2019).

У цьому зв'язку важливого значення набуває використання систем управління навчанням (LMS), таких як Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams, які забезпечують організацію навчальної комунікації, доступ до освітніх ресурсів та інтерактивну взаємодію між учасниками освітнього процесу. LMS розглядаються як ключовий елемент цифрових освітніх платформ, що сприяють розвитку мережевої комунікації та підвищенню якості навчання.

Значного поширення у сучасній вищій освіті набуває змішане та дистанційне навчання, що поєднує традиційні форми аудиторної роботи з онлайн-взаємодією. Такий формат навчання забезпечує гнучкість освітнього процесу, розширює можливості комунікації та сприяє формуванню навичок самостійної та колективної діяльності. Поєднання онлайн і офлайн взаємодії створює ефективне середовище для розвитку комунікативних умінь і підвищення результативності навчання.

Важливим чинником трансформації є також розвиток академічної мобільності та глобалізація освітнього простору, що сприяють інтеграції у міжнародне науково-освітнє середовище. У цих умовах підвищується значення міжкультурної комунікації, володіння іноземними мовами та здатності до ефективної взаємодії в міжнародних академічних спільнотах, що зумовлює,

необхідність формування комунікативної компетентності як універсальної професійної якості викладача.

Окрім того, трансформаційні процеси у вищій освіті супроводжуються зростанням ролі так званих *soft skills*, серед яких провідне місце займають комунікативні вміння, здатність до співпраці, критичного мислення та адаптивності. Сучасні дослідження свідчать, що розвиток цифрових компетентностей тісно пов'язаний із формуванням аналітичного мислення, креативності та комунікативної культури особистості

Отже, трансформація вищої освіти суттєво змінює умови формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки, зумовлюючи необхідність інтеграції цифрових технологій, інноваційних форм навчання та розвитку *soft skills*. Це вимагає оновлення змісту професійної підготовки та орієнтації освітнього процесу на формування здатності до ефективної комунікації в умовах сучасного освітнього середовища.

Окреслений вплив трансформаційних процесів у вищій освіті на формування комунікативної компетентності зумовлює необхідність визначення умов, які забезпечують ефективність цього процесу. Саме цілеспрямована організація освітнього середовища, добір змісту навчання та використання відповідних педагогічних технологій створюють підґрунтя для розвитку здатності майбутніх викладачів до професійної комунікації.

Однією з ключових умов є створення комунікативно насиченого освітнього середовища, яке передбачає організацію активної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Таке середовище має сприяти відкритому обміну думками, розвитку культури діалогу, формуванню навичок співпраці та забезпеченню психологічного комфорту. Не менш важливою є інтеграція фахових і педагогічних дисциплін, яка дає змогу поєднати зміст професійної підготовки з розвитком комунікативних умінь. Такий підхід забезпечує формування здатності застосовувати комунікативні знання в контексті майбутньої професійної діяльності, зокрема під час викладання економічних дисциплін, ведення професійного діалогу та аналізу економічних ситуацій.

Ефективність формування комунікативної компетентності значною мірою підвищується завдяки використанню інтерактивних методів навчання. До прикладу, кейс-метод сприяє розвитку вмінь аналізувати професійні ситуації та аргументувати власну позицію; проектне навчання забезпечує формування навичок співпраці, комунікації та презентації результатів діяльності; ділові ігри дають можливість моделювати професійну взаємодію та відпрацьовувати комунікативні стратегії; тренінги спрямовані на розвиток комунікативних умінь, емоційного інтелекту та міжособистісної взаємодії (Волкова, 2018).

В умовах цифровізації освіти особливого значення набуває використання цифрових інструментів, які розширюють можливості комунікації та організації освітнього процесу. Застосування платформ для дистанційного навчання, відеоконференцій, спільних онлайн-сервісів сприяє формуванню навичок цифрової комунікації, що є невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного викладача. Важливою умовою є також стимулювання рефлексії та саморозвитку здобувачів освіти. Формування

здатності до самоаналізу, оцінювання власної комунікативної діяльності та усвідомлення напрямів її вдосконалення сприяє професійному зростанню майбутнього викладача та розвитку індивідуального стилю педагогічної взаємодії. Отже, сукупність визначених умов забезпечує ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки, оскільки поєднує організаційні, змістові та технологічні аспекти професійної підготовки в умовах трансформації вищої освіти.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки є складним і багатокомпонентним процесом, що здійснюється в умовах трансформації вищої освіти, зумовленої цифровізацією, глобалізацією та зміною освітніх підходів. У ході дослідження уточнено сутність комунікативної компетентності як інтегративної характеристики особистості та обґрунтовано доцільність її формування на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного й комунікативного підходів. Визначено її структуру, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивний компоненти. Доведено, що трансформаційні процеси у вищій освіті актуалізують потребу розвитку цифрової комунікації, використання LMS, змішаного навчання та soft skills як невід’ємних складових професійної підготовки викладача. Доведено, що ефективність формування комунікативної компетентності забезпечується сукупністю умов, серед яких провідними є створення комунікативно насиченого освітнього середовища, інтеграція фахових і педагогічних дисциплін, використання інтерактивних методів, цифрових інструментів та розвиток рефлексивних умінь здобувачів освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні та апробації інноваційних моделей формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки в умовах цифрового освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Громова, Л., Косенко, О. (2020). Комунікативна компетентність викладача закладу вищої освіти. *Педагогічний вісник*, №2. С.9-41.

Когут, І. (2015). *Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя*. Кандидат педагогічних наук. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

Холковська, І. (2017). *Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». 144 с.

Семенов, О. (2013). Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів: аксіологічний підхід. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Вип. 38. С. 266-270.

Мамчур, Л. (2025). Комунікативні засади професійного розвитку педагога.

URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745499/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D1%87>

[%D1%83%D1%80%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8-100-103.pdf](#) (дата звернення: 21.03.2026).

Khoruzha, L., Proshkin, V., Kotenko, O., Smyrnova-Trybulska, E. (2019). Digital Competence: Abilities of a Lecturer and Expectations of Students (Ukrainian-polish Context). *E-learning and STEM Education*. P. 421-439.

Волкова, Н. (2018). *Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник*. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 360 с.

REFERENCES

Hromova, L., Kosenko, O. (2020). Komunikatyvna kompetentnist vykladacha zakladu vyshchoi osvity [Communicative Competence of a Teacher at a Higher Education Institution]. *Pedahohichnyi visnyk*, No 2. S.9-41. [in Ukrainian]

Kohut, I. (2015). *Formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia* [Development of Professional and Pedagogical Communicative Competence of a Future Teacher]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Poltavskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka. [in Ukrainian]

Kholkovska, I. (2017). *Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: navchalnyi posibnyk* [Professional and Pedagogical Competence of a Teacher of a Higher Educational Institution: a Textbook]. Vinnytsia: TOV «Nilan LTD». 144 s. [in Ukrainian]

Semenoh, O. (2013). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv: aksiologichnyi pidkhid* [Development of Communicative Competence of Future Economists: an Axiological Approach.]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*. Vyp. 38. S. 266-270. [in Ukrainian]

Mamchur, L. (2025). *Komunikatyvni zasady profesiinoho rozvytku pedahoha* [Communicative Principles of Professional Development of a Teacher]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745499/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D1%87%D1%83%D1%80%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8-100-103.pdf> (data zvernennia: 21.03.2026). [in Ukrainian]

Khoruzha, L., Proshkin, V., Kotenko, O., Smyrnova-Trybulska, E. (2019). Digital Competence: Abilities of a Lecturer and Expectations of Students (Ukrainian-polish Context). *E-learning and STEM Education*. R. 421-439. [in Ukrainian]

Volkova, N. (2018). *Interaktyvni tekhnologii navchannia u vyshchii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Interactive Learning Technologies in Higher Education: a Teaching and Methodological Manual]. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia. 360 s. [in Ukrainian]

DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG FUTURE ECONOMICS INSTRUCTORS IN THE CONTEXT OF HIGHER EDUCATION TRANSFORMATION

Oleksii KUZNETSOV

PhD Student in Speciality 011 Educational, Pedagogical Sciences of
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0002-7884-1136

e-mail: kuznietsov.oleksii24@rshu.edu.ua

Abstract. This article provides a theoretical justification for the specific features of developing communicative competence in future economics teachers in the context of higher education transformation. The relevance of this study stems from the processes of digitalization, globalization, and modernization of the educational environment, which raise the bar for teachers' professional training, particularly regarding their level of communicative readiness. Scientific approaches to interpreting the concept of «communicative competence» as an integrative personality trait that ensures effective pedagogical interaction are analyzed. The feasibility of developing it based on competency-based, person-centered, activity-based, and communicative approaches is substantiated.

The structure of communicative competence of future economics teachers is defined, which includes motivational-value, cognitive, operational-activity, and reflective components. Their content and significance in the process of professional training are revealed. The impact of higher education transformation on the development of communicative competence is examined, specifically the role of the digitalization of the educational process, the use of LMS, blended and distance learning, the development of academic mobility, and soft skills.

The conditions for developing communicative competence are outlined, including: creating a communication-rich educational environment, integrating professional and pedagogical disciplines, using interactive teaching methods and digital tools, as well as encouraging reflection and self-development among students. It is emphasized that the effective development of communicative competence in future economics teachers ensures their readiness for professional activity in the context of the modern educational environment.

Keywords: communicative competence, future economics teachers, professional training, higher education, educational transformation, digitization of the educational process, educational environment, interactive teaching methods, soft skills.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2026 р.

Стаття прийнята до друку після рецензування 28.04.2026 р.

Стаття опублікована 15.06.2026 р.